

УДК 159.9:37.091.3

Вікторія В'ячеславівна ДОЦЕНКО,

доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7757-2793>

ТІЛЕСНІ ПОКАРАННЯ – ПРОВАЛЬНИЙ МЕТОД ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Здійснено аналіз психологічних досліджень проблеми тілесних покарань, як методу виховного впливу батьків на дитину. Показано до яких наслідків можуть привести тілесні покарання дитини.

Ключові слова: тілесні покарання, стилі батьківського виховання.

Для кожної дитини важливі довіра батьків, почуття захищеності в сім'ї, впевненість у батьківській любові і підтримці. Проте, одним із частих методів виховного, батьківського впливу на дитину є тілесні (фізичні) покарання.

Тілесне покарання – це будь-яке покарання із застосуванням фізичної сили і наміром заподіяти фізичний біль будь-якого ступеня інтенсивності. У більшості випадків подібні покарання дітей включають побіи (у вигляді шльопань, ударів по потилиці), що здійснюються рукою або ж за допомогою відповідних знарядь, як то: лозина, ремінь, тапок, лінійка тощо. До тілесних покарань також відносяться стусани, струси, штовхання дитини, нанесення їй подряпин, щипки, здавлювання, укуси, тягання за волосся, ляпаси, примушення дитини зберігати тривалий час незручну позу, припікання, ошпарювання, примус до прийняття всередину певних речовин (наприклад, занадто гарячих, гострих продуктів харчування або промивання рота дитини милом) [2, 3].

Відповідно до Сімейного Кодексу України, батькам забороняється застосовувати фізичні покарання до дітей, а також інші покарання, які принижують людську гідність дитини. Стаття 150 «Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини» містить наступні параграфи:

2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.

4. Батьки зобов'язані поважати дитину.

6. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини та (п. 7) фізичні покарання дитини батьками, застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

За останні десятиріччя у світі проведено низку досліджень проблеми настановлень дорослих щодо тілесних покарань дітей. Так, у 1950 роках в США вчені Р. Сірс, Е. Маккобі, Х. Левін [1] досліджуючи мотиви дисциплінарних практик батьків п'ятирічних дітей і те, як тілесні покарання вплинули на поведінку дітей. Автори визначили, що діти у вихованні яких використовували тілесні покарання були більш неслухняними порівняно з дітьми яких небили.

Д. Баумрінд в своєму 12-річному лонгітюдному дослідженні (вибірку склали 134 чотирирічні дитини та їх батьки) визначила як різні стилі сімейного виховання впливають на соціальний і когнітивний розвиток дитини.

Згідно з теорією Д. Баумрінд стиль батьківського виховання має дві складові: батьківська чуйність – вміння батьків реагувати на потреби дитини і батьківська вимогливість – вимоги до дитини від батьків і очікування від дитини більш зрілої і відповідальної поведінки. Поєднання цих двох складових формує 4 стилі батьківства [1]:

1) Поблажливі батьки – скоріш чуйні ніж вимогливі. Вони уникають конфронтації та захочують дитину до самостійності. Їх діти виростають товариськими, креативними, проте вербально імпульсивними, агресивними і схильними до чинити опір до встановлення будь-яких меж.

2) Авторитарні батьки – дуже вимогливі, директивні, нечуйні. Більш за все вони цінують у дітей слухняність і вміння дотримуватися певних норм і порядку. Тому створюють для дітей добре організоване, структуроване, з чіткими правилами середовище. Ці батьки використовують агресивні методи вирішення конфліктів, а їх діти схильні до частої зміни настрою, бояться нових ситуацій і мають низький рівень самоповаги.

3) Авторитетні батьки – одночасно відверті і вимогливі. Вони контролюють поведінку дитини, встановлюють для неї чіткі правила і можуть бути наполегливими не порушуючи автономію дитини і не пригнічуючи її. Їх виховні методи скоріш спрямовані на підтримку ніж на покарання. Даний стиль є найбільш оптимальним для розвитку у дитини соціальної компетентності, наполегливості, самоуправління і поваги до батьків.

4) Незалучені, відсторонені батьки – нечуйні, невимогливі. Можуть не приймати, відштовхувати дитину і нехтувати її потребами. Їх діти часто вплутуються у кримінальну і ризиковану поведінку та входять до групи ризику наркозалежних.

За результатами дослідження Д. Баумрінд батьки були розділені на декілька груп, а точніше зон:

- «червона зона» - сама небезпечна, до її складу ввійшли 4-7% батьків, які використовували часті та інтенсивні тілесні покарання дітей;
- «помаранчева зона» – дітей плескали часто але не боляче;
- «жовта зона» – дітей фізично карали помірно;
- «зелена зона» – дітей фізично ніколи не карали.

Діти яких виховували батьки з «червоної зони» з часом, дорослішаючи, мали самі високі, довготривалі і негативні психологічні показники поведінки. Тоді як різниця у поведінці між дітьми з інших зон була статистично незначимою. Діти з «помаранчевої зони», яких били часто але не боляче мало чим відрізнялись від дітей з «жовтої зони» яких карали помірно. А діти із «зеленої зони» яких взагалі ніколи не били, були не більш благополучними ніж діти яких ніколи карали фізично.

Крім цього, в дослідженні Д. Баумрінд були встановлені наступні факти:

- ефект від сильних вербальних покарань часом не відрізняється від ефекту побиття;
- реальне значення має не стільки покарання скільки його підтекст. Так, якщо батьки люблячі, в міру вимогливі і гарно спілкуються з дитиною – їх діти виростають успішними і щасливим незалежно від того карали їх фізично у дошкільному віці чи ні. Натомість жорстокі тілесні покарання завдають дитині безперечної шкоди.

Автори наголошують (К. Ріпол-Нуньес, Р. Ронер), що для оцінки впливу тілесних покарань на дитину необхідно враховувати наступні перемінні [1]:

- частоту покарання;
- інтенсивність (суворість) покарання;
- батьківське пояснення або обґрунтування того, чому дитину фізично карають;
- термін покарання (скільки часу минуло з момент «поганого» вчинку);
- передбачуваність покарання;
- сприйняття справедливості покарання;
- сприйняття заслуженості покарання;
- послідовність покарання.

Найбільший метааналіз досліджень тілесних покарань дітей було здійснено Е. Гершоф у 2002 році. «Більше шкоди, ніж користі», такий висновок зробила Е. Гершоф в результаті аналізу психологічних і соціологічних досліджень навмисних та ненавмисних впливів тілесного покарання на дітей [1 С. 327]. Узагальнені результати її дослідження представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Метааналіз досліджень тілесних покарань Е. Гершоф [4]

Вимірний ефект	Число досліджень	Негативний ефект
<i>Вплив на дитину</i>		
Засвоєння моральних норм	15	87 %
Агресія	27	100 %
Злочин та антисоціальна поведінка	13	92 %
Якість дитячо-батьківських відносин	13	100 %
Психічне здоров'я	12	100 %
Віктимізація	10	100 %
<i>Вплив на дорослих</i>		
Агресія	4	100 %
Злочин та антисоціальна поведінка	5	80 %
Психічне здоров'я	8	100 %
Насильство над власною дитиною або дружиною (чоловіком)	5	100 %
<i>Тілесні покарання не ефективніше інших форм дисципліни</i>		
Слухняність	6	60 %

Досить часто батьки застосовують тілесні покарання коли їх дитина поводить себе агресивно або антисоціально. Але попри їх очікування, тілесні покарання можуть не послаблювати а навпаки посилювати подібну поведінку. Із 27 узагальнених автором досліджень констатовано, що чим більше батьки використовують тілесні покарання, тим агресивнішими стають їх діти.

Чому так відбувається? Згідно теорії соціального наочіння, соціально-когнітивної теорії, теорії атрибуції, тілесне покарання – наочна демонстрація фізичної переваги дорослого над дитиною. Досвід пережитого дитиною тілесного покарання виявляється сильним предиктором вибору дитиною агресивних способів вирішення проблем, що ще раз підтверджує міжпоколінний цикл насильств.

У лонгітудному дослідженні М. Страус, де було взято інтерв'ю у 807 матерів дітей віком від 6 до 9 років, було з'ясовано, що чим частіше били дитину, тим вище був рівень її антисоціальної поведінки два роки по тому. Крім цього було констатовано, що матері очікували від застосування тілесних покарань зменшення антисоціальної поведінки дитини. І після фізичного покарання вони її припиняли. Проте, довгостроковий результат був зворотнім.

Вивчаючи історію, природу і ефективність тілесних покарань як методу виховання І. Кон досліджував наступні проблеми [1]:

- визначив чи виправдовують тілесні покарання очікування батьків (очікуваний ефект);
 - з'ясував, які саме небажанні наслідки можливі після застосування тілесних покарань як методу виховного впливу батьків (неочікуваний ефект);
 - встановив тривалість очікуваних і неочікуваних ефектів (короткострокові чи довгострокові).
- Результатом його роботи стали наступні висновки:

1) Самим розповсюдженим і універсальним мотивом фізичного покарання дітей є виправлення, зупинка їх неправильної поведінки. Проте, не маючи системної інформації про особистість батьків важко визначити де справжній мотив, а де виправдання (легітимізація) власної жорстокості

2) Більшість фізичних травм власним дітям завдають не батьки-садисти а звичайні батьки, які просто хотіли дисциплінувати дитину але непомітно для себе вийшли за рамки дозволеного.

3) В процесі покарання люди збуджуються і озлоблюються. тому, чим частіше і суворіше тілесні покарання застосовують батьки, тим більша ймовірність, що вони переростуть у фізичне насильство над дитиною.

4) Тілесні покарання в цілому менш ефективні, ніж інші дисциплінарні практики.

5) Тілесні покарання мають багато небажаних наслідків, а саме: формування у дитини агресивної поведінки; вплив на психічне здоров'я дитини: симптоми переживання стресу, депресії і тривоги, схильність до адиктивної і делінквентної поведінки; напруга у стосунках з батьками, особливо у підлітковому віці; відсутність довіри до батьків; зниження у дитини відчуття власної захищеності; зниження навчальної успішності у «сильно бити» дітей; затримка розвитку когнітивних здібностей дитини (чим більше діти отримують фізичні покарання на початку навчання, тим сильніше вони відстають у когнітивному розвитку через чотири роки); зниження самоповаги у дітей; тілесні покарання часто є проявом замаскованого фізичного насильства над дитиною.

б) Дати оцінку і визначити ефективність тілесного покарання дуже важкою. Адже дитину, можна ні разу не вдарити, але якщо кожного дня повторювати, що вона дурнувата, незграбна тощо, то наслідки будуть такими ж як і після тілесного покарання.

Таким чином, існує чимало вагомих причин, через які тілесні покарання дітей слід викоринити, оскільки вони є порушенням прав дитини на дотримання її фізичної недоторканності, людської гідності, а також її права на рівний судовий захист. У багатьох випадках тілесні покарання можуть порушити права дитини на освіту, охорону її здоров'я і навіть право на життя; можуть завдати серйозної шкоди фізичному та психологічному стану і розвитку дитини; привчають дитину до того, що насильство – цілком прийнятний метод вирішення проблем і конфліктних ситуацій.

Існує багато позитивних методів навчання, корекції поведінки або дисциплінарного впливу на дитину. Вони більшою мірою сприяють розвитку дитини та побудові відносин із зовнішнім світом, заснованих на довірі та взаємоповазі.

Список бібліографічних посилань

1. Кон І. Бить или не бить? Минск : Время, 2012. 448 с.
2. Лютий В.П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: навч. посібник. Київ : Академія праці і соціальних відносин, 2000. 50 с.
3. Тілесні покарання дітей: ефективний засіб виховання чи порушення прав дитини? URL: http://old.la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_79.html (дата звернення: 10.02.2022)

Отримано 18.02.2022

УДК 4414

Василь Дмитрович ПОЛИВАНЮК,

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету ПФППД

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3295-4434>;

Катерина Володимирівна ГРИБЧЕНКО,

курсантка 1 курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРУ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Розглянуті основні актуальні питання гендеру, що виникають у суспільстві, ще з стародавніх часів, та роботі правоохоронних органів.

Ключові слова: *гендерна рівність, дискримінація, сексизм, насилля.*

Сучасний світ еволюціонує та постійно зазнає змін, в тому числі у відношеннях між людьми. Одним з ключових питань сьогодення є гендерна нерівність, тому дана робота є актуальною.

Гендерна рівність – це рівнозначна оцінка суспільством схожості і відмінності між чоловіками і жінками, і ролі, які вони відіграють. Вона заснована на тому, що жінки і чоловіки є